

RECENZIJE, PRIKAZI I INFORMACIJE O PUBLIKACIJAMA – REVIEWS AND INFORMATION ON PUBLICATIONS

Ivano Cavallini – Jolanta Guzy-Pasiak – Harry White (ur.): *Glazba, migracije i europska kultura. Svečani zbornik za Vjeru Katalinić / Music, Migration and European Culture. Essays in Honour of Vjera Katalinić*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2020, 606 str., ISBN 978-953-6090-67-9

Muzikološko je društvo u svibnju 2020. objavilo svoj 22. muzikološki zbornik pod nazivom »Glazba, migracije i europska kultura«. Svečani zbornik nastao je povodom 65. rođendana naše istaknute muzikologinje prof. dr. sc. Vjere Katalinić, a njegov naslov svojevrsan je *hommage* jednom od mnogobrojnih profesionalnih interesa Vjere Katalinić, procesu migracija. Taj je proces ujedno bio i tema velikog međunarodnog istraživačkog projekta »Music Migration in the Early Modern Age«, čija je voditeljica bila upravo prof. Katalinić.

Urednici su zbornik podijelili u tri tematske cjeline, od kojih je svaka vezana uz muzikološki rad Vjere Katalinić: »Hrvatska glazbena kultura / Croatian Musical Culture, Europska glazbena kultura / European Musical Culture te Migracije / Migration«. Zbornik broji ukupno 30 radova na hrvatskom, engleskom, njemačkom i na talijanskom jeziku, ne računajući opsežan predgovor Ivana Cavallinija te priloge – životopis i bibliografiju prof. Katalinić, kratke životopise autora te kazalo imena.

Člancima, kako se već istaknulo, predstoji opsežan dvojezični (hrvatski/engleski) predgovor Ivana Cavallinija pod nazivom »Vjera Katalinić, Glazbeni izvori i jedinstvo europske kulture«, u kojemu autor u nekoliko cjelina (»Politički nekorrektno«, »Comparare ac digerere«, »Klasicizam i lik malog majstora (Kleinmeistera)«, »Glazbeno tržište«, »Migracije«, »Opera i samopredstavljanje«) opisuje profe-

sionalni razvitak Vjere Katalinić, »potomka dinamičnoga građanstva srednje Europe«, s naglaskom na osobne, političke i kulturne okolnosti koje su u tome imale značajnu ulogu.

Prvi rad u tematskoj cjelini »Hrvatska glazbena kultura«, koja donosi deset članaka, onaj je Paweła Gancarczyka (Varšava) »Traces of Polyphonic Music in the Late-medieval Republic of Dubrovnik«, koji se bavi polifonijskom praksom u Dubrovačkoj Republici, odnosno rukopisom Nr 14 s dvoglasnim napjevom *Fructiferis meritis* koji do sada još nije bio u fokusu istraživanja. Autor je u članku donio analizu rukopisa s obzirom na paleografske i repertoarne karakteristike, skrećući pozornost na marijanske zavjetne mise i napjeve za mrtve. Također, autorova je hipoteza da se dotičan rukopis mogao koristiti u crkvi Svete Marije od Milosti na poluotoku Danče u blizini Dubrovnika. Članak Katje Radoš-Perković (Zagreb) tematski se nadovezuje na posljednji projekt Vjere Katalinić »Umrežavanje glazbom u 'dugom 19. stoljeću'«, na kojem je autorica članka bila suradnica. Autorica u radu »Luka Sorkočević in Ruđer Bošković's Correspondence with his Brother Božo (Natale Boscovich)« govori o opsežnoj korespondenciji Ruđera Boškovića s bratom Božom, u kojoj se na mnogo mjesta spominje skladatelj, diplomat i obiteljski prijatelj Boškovića Luka Sorkočević. Korespondencija se pokazala kao neočekivan i vrijedan izvor informacija o Sorkočeviću, a istraživanje je potvrdilo postojanje korespondencije između Luke Sorkočevića i Ruđera Boškovića koja još nije poznata javnosti. Iako autorica smatra da dotična korespondencija neće donijeti mnogo novih podataka o Boškoviću, mogla bi pružiti nova saznanja o Sorkočeviću djelovanju, posebice o njegovim političkim aktivnostima u inozemstvu, odnosno u Francuskoj, Italiji i u Beču. Članak Ivane Tomić Ferić (Split), naslovljen »Susreti i dijalozi hrvatskih prosvjetitelja: Julije Bajamonti (1744. – 1800.) i Miho Sorkočević (1739. – 1796.)« *homage* je istraživanjima Vjere Katalinić o dubrovačkoj glazbenoj povijesti. Autorica se osvrnula na Bajamontijeve usmene i pismene kontakte s literatom, arheologom i utemeljiteljem dubrovačkoga »Patriotskoga društva« Mihom Sorkočevićem. Njih su dvojica izmjenjivala svoje i tuđe traktate, rukopise, knjige, tiskovine te diskusije. Rad je prva integralna prezentacija dotične korespondencije te u prilogu donosi transkripcije i prijevode Bajamontijevih koncepata i čistopisa, uključujući i faksimile izvornika. Rad »Jadi, radosti, nade i planovi mladog Franje Ksavera Kuhača na primjerima njegove korespondencije od 1864. do 1865.« Sanje Majer-Bobetko (Zagreb) također je nastao u okviru projekta »Umrežavanje glazbom u 'dugom 19. stoljeću'«. Autorica analizira 57 pisama koje je Kuhač u periodu od 1864. do 1865. poslao na 33 različite adrese – učiteljima, glazbenicima, političarima, svećenicima, pjesnicima, piscima, graditeljima klavira itd., uključujući i jedno intimno pismo koje je uputio svojemu imaginarnom zaštitniku. Osim što se iz korespondencije saznaje mnogo o Kuhačevim nadanjima, planovima za budućnost i životnim radostima, autorica ističe da su pisma koja su se prezentirala u radu u potpunosti potvrdila zaključak što ga je u svojem inauguralnom tekstu o

Kuhačevoj korespondenciji iznijela Vjera Katalinić: »Moguće ih je staviti u kontekst Kuhačevog javnog djelovanja i uspostaviti odnos s realitetom glazbenih i kulturno-političkih zbivanja u Osijeku i Zagrebu onoga doba.« Slijedi rad Nade Bezić (Zagreb) naslovljen »*Genius loci* – kratka povijest zgrade Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu« o »prvoj zagrebačkoj palači glazbe, s prvom namjenski građenom koncertnom dvoranom«. Autorica donosi kronološki pregled povijesti zgrade sagrađene 1876. godine, kojoj je »pedagoška funkcija obilježila prvih 140 godina njena postojanja« uz nekoliko zanimljivih fotografija koje su iz privatne zbirke fotografija autorice. Članak Rozine Palić-Jelavić naslovljen »Bela pl. Adamovich Čepinski (1856. – 1934.) i njegove solo popijevke. Prilog istraživanju slavonske umjetničke glazbene baštine krajem 19. i početkom 20. stoljeća« iznosi nove informacije o više od četrdeset (u rukopisu sačuvanih) solo popijevaka Bele pl. Adamovicha Čepinskoga. One su uglavnom uglazbljene na stihove njemačkih pjesnika, iako ima i hrvatskih autora te skladateljevih vlastitih tekstova. Prilog su radu, uz reprodukciju Adamoviceva portreta, tablica koja donosi popis sačuvanih popijevaka, šest notnih primjera te faksimil autografa Adamoviceva pisma Kuhaču iz 1905. godine. Andrea Harrandt (Beč) napisala je članak »Des Teufels Vergnügungsfahrt – Die Wiederentdeckung einer verloren geglaubten Handschrift von Ivan Zajc«, koji se bavi ponovnim otkrićem navodno izgubljena rukopisa partiture operete »Đavolovo zabavno putovanje« Ivana pl. Zajca. Rukopis se čuva u glazbenoj zbirci Austrijske nacionalne knjižnice, a kako naslovna stranica nedostaje, skladatelja se smatralo nepoznatim. Članak je obogaćen sa šest preslika faksimila Zajčeva autografa te autorica navodi formalnu strukturu nikad izvedene operete. Sljedeći članak »Između domaće i stranih pozornica – djelovanje hrvatske primadone Milene Šugh-Štefanec u ranim godinama karijere« Lucije Konfic (Zagreb) propituje utjecaj odnosa domaćeg i inozemnog iskustva na mlade pjevače, odnosno pjevačice. Članak donosi usporedbu repertoara u sklopu kojeg je Milena Šugh bila angažirana u ranim godinama karijere te je autorica procijenila uspješnost u ostvarivanju pojedinih uloga, donoseći određene citate novinskih članaka i kritika. Ideja za članak »Antun Gustav Matoš kao violončelist i njegovo prijateljstvo s violončelistom Jurom Tkalčićem« Marijani Pintar (Zagreb) došla je, između ostalog, zbog činjenice da je ujak Vjere Katalinić – violončelist i pedagog Milan Nagy – istraživao lik i djelo Jure Tkalčića. Prvi dio članka predstavlja Matoša kao violončelista, od njegova školovanja do prodaje violončela zbog neimaštine. Drugi dio bavi se glazbeničkim putem i opusom Jure Tkalčića, da bi zadnji dio bio posvećen crticama o prijateljstvu dvojice umjetnika. Prilog je članku tekst Jure Tkalčića o Matošu, koji je nastao prigodom 80. godišnjice Matoševa rođenja. Posljednji je rad u prvoj tematskoj cjelini »Privatno i javno. Prilozi biografiji Dore Pejačević« Koraljke Kos (Zagreb). Članak donosi pregled recentnih istraživanja te novih uvida o životu i djelovanju skladateljice, a posebna pozornost posvećena je skladateljičinim notnim skicama. Osim toga, obrađeni su i njezini zagrebački kontakti kao

i njezina uloga u kulturnom životu. Autorica komentira dokumente koji se tiču privatnog i javnog života skladateljice: posvete, pisma, složeni odnos s majkom, prijateljicama itd. Prilozi donose skice za operu *Schlangenstein* te pjesmu Dore Pejačević koja je unesena u knjigu gostiju iz 1919, kao i njezinu transliteraciju.

Sljedeću tematsku cjelinu naslovljenu »Europska glazbena kultura« otvara članak Maurizia Padoana (Como) »Organici vocali-strumentali del duomo di Modena nel primo trentennio del sec. XVII. Un'indagine comparata«, koji donosi pregled aktivnosti kapele u Modeni između 16. i 17. stoljeća, s posebnim obzirom na razvitak vokalno-instrumentalnih upotpunjavanja. Također, taj se razvitak uspoređuje sa sličnim postupcima uvedenima u drugim važnim institucijama na sjeveru Italije, a što je dodatno sažeto u tablicama koje su prilog članku. Rad »Glazba u kontekstu europske političke filozofije 16. stoljeća: usporedba Machiavellijeve i Gučetićeve političke teorije« Monike Jurić Janjik bavi se mislima o vladarskom umijeću dvojice filozofa i političara, s posebnim naglaskom na njihov stav o glazbi. Autorica je analizirala fragmente Machiavellijeva traktata *Vladar* (1532) te Gučetićeve dijaloga *O ustroju država* (1591) te je otkrila tematsku srodnost među njima, ali i sadržajno razilaženje s obzirom na njihova promišljanja o glazbi. Naime, Machiavelli, fokusiran na politička pitanja, glazbu je smatrao aktivnošću koja nije dostojna vladareve pozornosti, dok je Gučetić bio mišljenja da je glazba iznimno važan dio odgojno-obrazovnog procesa u državi. Slijedi članak Marca di Pasqualea (Venecija) »Paolo Verardo, musico e comico romano e Venezia fra Cinque e Seicento«, koji govori o Paulu Verardu, rimskome glazbeniku i piscu komedija koji je živio i djelovao između 16. i 17. stoljeća. Tijekom svojeg djelovanja u Veneciji, Verardo je bio u kontaktu s mnogim uglednim ličnostima, poput pisca Celija Magna, Giovannija de Lezzea, Marca Davida, Orfeja Gianuccija te Valerija Bontempa, koji je bio ravnatelj akademije »Accademia degli Intricati«. Članovi te iste Akademije godine 1606. postavili su Verardovu predstavu *L'intrigo et torti intricati*, koja je tiskana iste godine. Slijedi još jedan članak autorice iz Venecije Cosime Chirulli, naslovljen »Compagnie comiche e intermezzi musicali al Teatro Nuovo di Padova nel Settecento«, u kojem je obradila kazališne družine i glazbena *intermezza* koja su se izvodila u kazalištu Teatro Nuovo u Padovi u 18. stoljeću. Brojni istraženi dokumenti pokazali su da je uprava dotičnog kazališta izričito zahtijevala od kazališnih trupa da umeću glazbena *intermezza* između činova ili na kraju komedija i tragedija. Članak donosi primjer problema koji se pojavio tijekom istraživanja *intermezza* te predstavlja ugovor koji je prije spomenuto kazalište potpisalo s družinom Paganini, a koja je bila dužna osigurati angažiranje orkestra prilikom svakog nastupa. Ivan Ćurković (Zagreb) u svojem se radu »Pastoralna krinka i konflikt identiteta u operi *Atalanta* Georga Friedricha Händela« fokusira na lik iz istoimene opere, povlačeći paralele s drugim prikazima Atalante u umjetnosti, poput pastoralne drame Junija Palmotića, kao i pet likovnih prikaza: Abrahama Janssensa, Petera Paula Rubensa i Jacoba Jordaensa. Dotične paralele pojašnjavaju konflikt između Atalan-

tina dvorskog i pastoralnog identiteta te autor analizira pojedine dijelove opere kako bi pojasnio na koji način glazba reprezentira krizu identiteta likova. Slijede dva članka koja se bave Mozartom, tematski se nadovezujući na zbornik *Off-Mozart. Glazbena kultura i »mali majstori« srednje Europe 1750.-1820.* iz 1992, čija je urednica bila upravo Vjera Katalinić. Članak Williama A. Everetta (Kansas City) »Mozart for the Twenty-First Century: Two Portrayals in European Musical Theatre« govori o trendu mitologizacije života i nasljeđa Wolfganga Amadeusa Mozarta, koji se u 21. stoljeću nastavlja s dvama mjuziklima: *Mozart! Das Musical* i francuski glazbeni spektakl *Mozart, l'opera rock*. Članak istražuje kako su često mitologizirani aspekti (vječno dijete, Mozartovi odnosi s ocem, obitelji Weber i Salijerijem te Mozartova smrt) prikazani u tim djelima. Članak ukratko predstavlja radnju tih djela te analizira i uspoređuje kako su gore spomenute teme obrađene, ali i objašnjava na koji su način karakteristike određenih glazbenih žanrova inkorporirane u djela kako bi lik Mozarta bio relevantan i stvaran za suvremenu publiku. Članak »'Die Zauberflöte, eine Operette in zwey Aufzügen': On the 18th-century Prehistory of a Genre Designation« Pétera Bozóa (Budimpešta) bavi se, pak, Mozartovim stvaralaštvom. Želeći potvrditi da Mozart zasigurno nije skovao pojam *Operette*, što mu se znalo atribuirati, autor predstavlja Mozartova djela za koja je upotrijebljen izraz *Operetta* u skladateljevoj korespondenciji, u katalogu njegovih mladenačkih djela (koji je sastavio Mozartov otac) te u suvremenim izdanjima libreta i partitura. Osim toga, autor se bavi definicijom pojma *Operette*, koji se nalazi u glazbenim rječnicima iz 18. stoljeća, kako bi objasnio što je pojam značio u 18. stoljeću, čak i godinama prije Mozartova rođenja. Slijedi rad Dalibora Davidovića (Zagreb) »Wagnerove figure, još jednom«, koji govori o upotrebi lutaka u opusu njemačkog filmskog redatelja Hans-Jürgena Syberberga. Autor opisuje i analizira pojedine prizore iz filma *Parsifal Richarda Wagnera* iz 1982. u kojemu lutke imaju važnu ulogu jer pružaju mogućnost da se »dosegne nešto s onu stranu svijesti«. Također, osvrće se na dotičnu problematiku koja se pojavljuje u još nekim Syberbergovim filmovima. Prilozi tekstu dvanaest su filmskih slika iz filmova *Parsifal Richarda Wagnera, Grofovi Pucci: Nekoliko poglavlja o povijesti jedne obitelji, Noć* te fotografije lutaka iz filma *Parsifal Richarda Wagnera* kao dio Syberbergove instalacije iz 2014. godine. Članak Franza Karla Praßla (Graz/Roma) »'Ex codicibus cisalpinis': Das Kyriale von Peter Wagner (Graz 1904) und die Entstehung der Kyriale-Editionen in Solemnes 1883-1895-1905 als Vorbedingung für spätere Kontroversen um die *Editio Vaticana*« analizira zbirku *Kyriale* s napjevima iz »najstarijeg rukopisa s ovu strana Alpa«, koji je 1904. godine u izdavačkoj kući Styria iz Graza objavio značajni istraživač gregorijanskog koralna Peter Wagner (1865-1931). Wagner, koji je odrastao uz istočnofranačku koralnu tradiciju, tim je izdanjem želio spasiti živuće istočno nasljeđe u smislu ideja koralne obnove pape Pija X. Autor u članku donosi usporedne tablice koje pokazuju razlike između solemskih izdanja (zapadnofranačka koralna tradicija) jedne zbirke *Kyriale* iz izdanja 1883-1895-1905-1974. i Wa-

gnerova izdanja iz 1904, a iz članka se saznaje da su istočnofranačke koralne verzije danas nestale u praksi, osim malog broja preostataka. Članak je obogaćen notnim primjerima koji također olakšavaju prije spomenutu usporedbu. Sven Oliver Müller (Tübingen) u radu »Spaces of Difference. Violence and Emotions in the Cultural Spheres of the First World War« dotakao se problematike nasilja i emocija u kulturnim sferama za vrijeme Prvoga svjetskog rata, s obzirom na to da je glazba postala ključan dio kulturnog antagonizma između međusobno zaraćenih zemalja. Autor smatra da su glazbeni kontakti učvršćivali međusobno učenje i toleranciju, ali isto tako i otuđenje i diferencijaciju. Naime, mnogi su ljubitelji glazbe iz različitih zemalja doslovno mrzili jedni druge upravo zbog činjenice da su došli u kontakt s djelima skladatelja druge nacije. »Slouching Towards Betlehem: Musicology, Modernism, and the Millenarian Echo Chamber« naziv je rada Shanea McMahon (Dublin) koji iznosi pretpostavku da su obrasci vjerskog razmišljanja možda više utjecali na opći tijek zapadne glazbe, kao i na neke odrednice njemačke glazbe, nego što se to dosad pretpostavljalo. Članak se fokusira na vjersku retoriku kojom su svoje ideje o glazbi priopćivali njemački teoretičar August Halm, kao i Arnold Schönberg. Osim toga, članak se osvrće i na lik i djelo književnika Stefana Georgea, odnosno na njegov utjecaj na pojavu ideje o modernističkom umjetniku kao mesijanskom liku, kao i na njegovu koncepciju o otkupiteljskoj i spasiteljskoj funkciji same umjetnosti. Posljednji članak u ovoj drugoj tematskoj cjelini onaj je Harryja Whitea (Dublin), »Alternative Histories (Reflections from a Private Library)«, u kojem autor tvrdi da konvencionalna povijest recepcije može spriječiti istraživanje jer njezin utjecaj zamagljuje ona promišljanja koja izlaze izvan okvira njezina dosega. White se u radu dotiče slučaja Johanna Josepha Fuxa, koji je u glazbenoj povijesti ostao zapamćen kao teoretičar glazbe, dok njegova glazba »ne pripada umjetnosti, već *povijesti* umjetnosti«. Osim toga, tvrdi autor, prestiž austrijskog kulturnog nacionalizma promicao je Fuxa na štetu njegova suvremenika Antonija Caldare. Drugi dio članka govori o sasvim različitom kulturnom kontekstu (o Irskoj u 19. stoljeću), ali u kojem se također dogodio utjecajan način postizanja kulturnog prestiža koji je naštetio glazbenom umjetničkom djelu prikazavši ga minornim u odnosu prema usmenoj kulturi. Hipoteza članka oslanja se na »alternativne povijesti« u sagledavanju austrijske i irske glazbe, a koje su inače sputane konvencijama povijesti recepcije.

Treća i posljednja tematska cjelina bavi se problematikom migracija, jednim od interesa Vjere Katalinić kojim se intenzivno bavila u posljednjih deset godina. Cjelina započinje člankom Barbare Przybyszewska-Jarmińska (Varšava) »To be a Musician or a Priest? The Dilemmas of Immigrants in the Polish Royal Music Chapel during the Seventeenth Century« na temu desetorice imigranata, dijecezanskih ili redovničkih klerika i glazbenika koji su bili angažirani na dvoru poljskih kraljeva Sigismunda III. Vase, Vladislava IV. Vase, Jana Kazimierza Vase, Mihaela Korybuta Wiśniowieckog i Jana III. Sobjeskog. Autorica u radu sagledava

motive koji su dotične glazbenike-klerike vodili pri odlučivanju o ograničavanju svećeničkog ili glazbenog djelovanja. Rad je s poljskog na engleski preveo John Comber. Slijedi članak Gese zur Nieden (Greifswald/Hannover) »Wer war Pierre Gau(l)tier? Möglichkeiten und Probleme einer Mobilitätsgeschichte des 17. Jahrhunderts« o sviraču lutnje Pierreu Gaultieru, koji do dan danas još nije jasno identificiran. Naime, dok ga je Monique Rollin u članku u *New Grove Dictionary of Music and Musicians* iz 2001. izjednačila s Pierreom Gautrucheom, isusovačkim svećenikom, novija istraživanja impliciraju da je Gaultier zapravo bio član pariške obitelji svirača lutnji okupljene oko Ennemonda i Denisa Gaultiera. Taj je zaključak proizašao iz istraživanja umreženosti i analiza njemu dostupnih realnih društvenih mogućnosti. Rezultati istraživanja izneseni u tekstu sugeriraju da je Pierre Gaultier bio aktivan u krugovima okupljenim oko Julesa Mazzarina u Rimu, što bi, pak, mogao biti dokaz o složenim preklapanjima između određenih političkih grupacija i razumijevanja umjetnosti koje su oblikovale mobilnost u 17. stoljeću. Hana Breko Kustura (Zagreb) svoj rad »Glazbeni rukopisi Josepha (Giuseppea) Mariae Cordansa (1741./1742.) i drugi glazbeni izvori iz franjevačkog samostana na Košljunu« naziva svojevrsnim *hommageom* dvama muzikološkim radovima Vjere Katalinić koji se bave istraživanjem i inventarizacijom arhivskog materijala glazbenog fonda samostana franjevaca na Košljunu. Cilj istraživanja Breko Kusture bio je u traganje za konkretnim napjevima znanih rukopisnih notiranih knjiga koje je za košljunski samostan kompilirao i napisao skriptor Joseph (Giuseppe) Maria Cordans, ali i istraživanje nekih do danas nepoznatih kantuala anonimnih prepisivača, koji su dio prije spomenuta glazbenog fundusa. Sintezni prikaz glazbe franjevačkog nasljeđa koji je učinila Vjera Katalinić u svojim radovima bio je temelj i smjernica daljnjih istraživanja, kojih je rezultat i ovaj rad. Autorica ističe da je upravo transfer fenomena imena *cantus fractus* u samostane na hrvatskom području dokaz o tadašnjem umrežavanju franjevačkih repertoara te da je na taj način stvoren jedan zajednički europski korpus srodnih napjeva. Također, iz istraživanja proizlazi da je svaki samostan određene crkvene provincije inicirao nastanke vlastitih rukopisa na potpuno autonoman način. Alina Żórawska-Witkowska (Varšava) u svojem se radu »Johann David/Jan Dawid Holland: un musicista migrante tra il diciottesimo e il diciannovesimo secolo« oslonila na dosad nepoznate izvore kako bi predstavila Johanna Davida Hollanda, jednog od mnogih glazbenih emigranata u Europi u 18. i 19. stoljeću i važnu ličnosti u povijesti litvanske i bjeloruske glazbe. Naime, njemački je glazbenik proveo veći dio karijere u Poljsko-Litvanskoj Uniji. Autorica govori o tome kako se Holland asimilirao u poljskoj zajednici jednako duboko kao što su se prije njega asimilirali Slovak Maciej Kamieński, Čeh Jan Stefani te kasnije šlezijski Nijemac Józef Elsner, Chopinov učitelj. Četiri putna dnevnika škotskog kirurga i umjetnika Charlesa Bella istražila je i predstavila Lynda Payne (Kansas City) u članku »The Travel Journals of a Scottish Surgeon: Charles Bell, 1774-1842«. Dva dnevnika povezana su s njegovim kirur-

škim radom s ranjenicima u bitkama kod Corunne (1809) i Waterlooa (1815), a druga dva, ona manje poznata i istražena, s turističkim turama po Engleskoj i Walesu (1826) te po Italiji i Francuskoj (1840). Proučivši sva četiri dnevnika, autorica je zaključila da je Bell konstruirao dotične dnevnikе kao emocionalne artefakte koji su mu pomogli da se nosi s vlastitim osjećajima. Dodatak članku čini jedanaest reprodukcija Bellovih ilustracija. Tema rada Metode Kokole (Ljubljana) naziva »The Ljubljana Singer and Virtuoso Pianist Francesco Pollini and Two Key Women of his Youth« ljubljanski je pjevač i virtuoz na klaviru Francesco Pollini te dvije ženske osobe koje su obilježile njegovu mladost. Stefanka Georgieva (Stara Zagora) pozabavila se temom kojom se na recentnom projektu NETMUS19 bavila i Vjera Katalinić – Franjom Ksaverom Kuhačem. Članak »Franjo Ksaver Kuhač's Collection of Bulgarian Songs« odnosi se na bugarske pjesme unutar zbirke *Južno-slovenske narodne popijevke*, koja je značajan glazbeni spomenik iz razdoblja bugarskog nacionalnog preporoda. Članak se fokusira na pjesme koje se nalaze u cjelini *Davorije (Borbene pjesme)*. Oslanjajući se na novootkrivene podatke, autorica sugerira da je verzija borbenog marša *Vjetar ječi, Balkan stenje* (nastala na temelju stihova pjesnika Dobri Čintulova) iz Kuhačeve zbirke do danas najranija poznata verzija dotične pjesme, a ujedno vrlo slična i modernoj verziji. Prijevod članka s bugarskog na engleski učinila je Mariana Pavlova. Zaključni članak Zbornika »Franjo Ksaver Kuhač and Eduard Hanslick – The Meeting of a West-Balkan Field Researcher and a Central-European Aesthetician: A Nineteenth-Century Musicological 'Clash of Civilizations' or an Aesthetic Dialogue?« Stanislava Tuksara (Zagreb) tematski se nadovezuje na prethodni, a nastao je kao rezultat istraživanja na projektu NETMUS19. Autor u radu propituje je li neizravan odnos između Kuhača, zagovaratelja nacionalno ideologizirane umjetničke glazbe, i estetičara glazbe Hanslicka, koji se smatra stvarateljem »apsolutne glazbe«, bio zapravo »sukob glazbeno-estetičkih civilizacija«. Međutim, autor u zaključku odgovara na pitanje koje je postavljeno u nazivu članka – Kuhač i Hanslick prije su imali estetički dijalog nego sučeljavanje različitih civilizacija. Prilog članku čini Hanslickova recenzija Kuhačeve zbirke *Južno-slovenske narodne popijevke* na njemačkom te prijevod recenzije na engleski.

Nakon tematskih cjelina sa znanstvenim radovima slijede dvojezični (hrvatski/engleski) životopis i bibliografija Vjere Katalinić. Posljednja cjelina u zborniku sastoji se od kratkih (također dvojezičnih) biografija autora te od kazala imena.

Sara RIES
Zagreb

Mirna Marić: *Glazba iz arhiva srednjobosanskih franjevačkih samostana: Fojnica, Kraljeva Sutjeska i Kreševo*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2020, 227 str., ISBN 978-953-6090-65-5

Premda je znanstveni opus autorice muzikologinje i etnomuzikologinje Mirne Marić tematski prilično raznovrstan, poput crvene niti ističu se teme vezane uz povijest bosanskohercegovačke glazbe koje su obilježile njezin sveukupni znanstveni rad. Stoga nedavni monografski rad ove autorice *Glazba iz arhiva srednjobosanskih franjevačkih samostana: Fojnica, Kraljeva Sutjeska i Kreševo*, a u izdanju Hrvatskoga muzikološkog društva u seriji Muzikološke studije (urednice: Hana Breko Kustura i Vjera Katalinić), na neki način predstavlja zaokruženost dosadašnjih spoznaja o tematici kojom se autorica bavila nekoliko desetljeća, a o kojoj je i ranije pisala u nekoliko navrata. To s jedne strane svjedoči o još uvijek prisutnoj aktualnosti istraživanih tema, a s druge i o važnosti ustrajnog i temeljitog promatranja i tumačenja nekog fenomena. U ovom se slučaju radi o spoznajama iz pojedinačnih autoričinih istraživanja o bosanskohercegovačkoj franjevačkoj glazbi, o glazbenim ličnostima, o instrumentima, ali i o običajima, koje se objedinjuju, proširuju i interpretiraju u širem glazbenohistoriografskom kontekstu.

Ova je monografija izvorna znanstvena studija na 227 stranica, raspoređena u nekoliko poglavlja: uz Predgovor, Popis kratica i Uvodna razmatranja sadrži sedam poglavlja, od kojih središnje mjesto zauzimaju tri poglavlja o arhivima franjevačkih samostana u Fojnici, u Kraljevoj Sutjesci te u Kreševu. U njima metodološki i znanstvenoistraživački dolazi do izražaja i temeljna ideja koja je predstavljena u naslovu knjige. Važan prilog interdisciplinarnim i komparativnim istraživanjima franjevačke glazbe predstavljaju poglavlja o usporedbi misnih knjiga unutar iste liturgijske tradicije te o specifičnosti lokalnih obreda. Uz Zaključak slijede popratni prilozi koji sadrže pregledne tablice sadržaja i repertoara napjeva liturgijskih glazbenih knjiga, cjelovite predgovore (Jukićev predgovor izdanju *Pisme razlike na poštenje Božje B. D. Marie i sviu Svetih sastavljene od o.f. Vice Vicića...* te Predgovor Kantuala C Pavla Alaupovića), ali i popis muzikalija izvan glazbenih arhiva u Kraljevoj Sutjesci i u Kreševu. Naposljetku se nalazi popis izvora (rukopisnih, kantuala i tiskanih) i literature, te Summary i Kazalo imena. Znanstvenoistraživačka metodologija potvrđena je brojnim referencama te opsežnim popisom izvora i literature. Budući da knjiga tematski obrađuje sačuvane izvore koji su pohranjeni u srednjobosanskim franjevačkim arhivima, ova je studija i grafički oblikovana pregledno, a sadrži 73 slikovna priloga, mahom pojedinačnih stranica kantuala. Stoga knjiga predstavlja još jedno sistematično, pregledno i uzorno izdanje Hrvatskog muzikološkog društva.

Istraživači koji su se ranije bavili istraživanjem franjevačke glazbe i glazbenika u Bosni i Hercegovini proučavali su samo istaknutije glazbenike i pojedine segmente njihove glazbene ostavštine. Autorica do relevantnih rezultata u istraživačkom

pristupu zadane teme dolazi detaljnim pristupom građi, a to su sami rukopisi ili posredni izvori, tablični pregled repertoara, analitički pristupi te pojedine komparativne analize. Ovaj rad proširuje broj obrađenih lokaliteta te, uz dosad djelomično obrađene izvore iz fojničkog samostana, predstavlja i uvid u glazbeni sadržaj knjižničnog i arhivskog fonda sutješkog i kreševskog samostana, donosi popis franjevac glazbenika, voditelja crkvenog pjevanja, objavljuje dio građe koji prate analize te donosi tablični pregled sadržaja šest obrađenih rukopisnih kantuala.

U poglavlju o crkvenoj glazbi u Bosni autorica donosi nemali broj glazbeničkih imena koja su djelovala u trima obrađenim samostanima. Podatke o franjevačkoj glazbi i glazbenicima u Bosni moguće je pratiti tek od 17. stoljeća naovamo, a među tridesetak glazbeničkih imena autorica osobito ističe i podrobnije istražuje djelovanja Vice Vicića, Pavla Alaupovića te Mate Banjalučanina. Ovo poglavlje sadrži i tablicu kronološkog prikaza voditelja crkvenog pjevanja u obrađenim srednjobosanskim glazbenim samostanima, koja donosi i podatke o rođenju i o smrti glazbenika, o obnašanju dužnosti te o pojavnosti navedenih imena u drugim izvorima.

U središnjem dijelu rad donosi rezultate postupka muzikološke, etnomuzikološke, gdje je to zahtijevala metodologija rada, a djelomično i jezične analize, koja je provedena na šest rukopisnih kantuala: trima iz Fojnice, jednom iz Kraljeve Sutjeske te dvama iz Kreševa. Uz muzikološku obradu rukopisnih kantuala u radu se osobito ističu zapisi mise *Missa in F fa ut*, napjeva *Credo Cingalinum* i mise *Missa quotidiana*, koji su bili redoviti repertoar bosanskih franjevaca, te napjevi promjenjivih dijelova mise sv. Ilije, zaštitnika Bosne, kojima se pokušava odgonetnuti podrijetlo i rasprostranjenost. Premda je neobično važan pronalazak misa u čast sv. Ilije, zasad nije moguće ustanoviti glazbenu izvornost i vrijeme nastanka, kao ni ime autora, a provedena istraživanja ne pokazuju da se izvan Bosne i Hercegovine mogu naći slični primjeri mise posvećene sv. Iliji. Ipak, autorica analitičkim pristupom uspijeva datirati uglazbljene misne dijelove u drugu polovicu 18. stoljeća. Za misu *Missa quotidiana* te za *Credo Cingalinum* autorica konstatira da je autorstvo nepoznato, a, s obzirom na to da su se uglavnom prenosili usmenom predajom, svaki zapis ovih napjeva ima određene sličnosti, ali i razlike.

U prvom od triju središnjih poglavlja obrađena je zbirka fojničkog samostana. Iz zbirke muzikalija samostana u Fojnici analizi su podvrgnuta tri rukopisna kantuala, od kojih dva veća: Vicićev i Alaupovićev kantual te jedan manji nepoznatog skriptora ili više njih. Kantuali fojničkog samostana dobili su najviše prostora u ovom radu te su najdetaljnije obrađeni. S jedne je strane tako zbog najvećeg broja rukopisnih kantuala na tom lokalitetu, a s druge zbog samog sadržaja i značaja što ga imaju ova tri kantuala, kao i skriptori istih. Vicićev kantual, nazvan Kantual A, iz 1785. godine podijeljen je u dva dijela: prvi dio sadrži osam latinskih misa i šest zapisa napjeva *Credo*, dok se u drugom dijelu nalaze Vicićeve duhovne pjesme. Sadržaj ovog kantuala autorica je detaljno obradila analiziravši glazbene i tekstne karakteristike svih osam misa. Uz detaljne analize autorica progovara i o notaci-

ji, o načinima izvedbe, o nekoj vrsti motivskog rada kojim se ostvaruje cikličnost među misnim stavcima, o značajkama teksta, ali i o konkordancijama s ostalim misama u tom kantualu, kao i u drugim (suvremenim ili kasnijim) izvorima. Rezultati su pokazali da je melodija misnih dijelova uglavnom jednostavna, bez većih intervalskih skokova, uglavnom pisana u razvijenijem silabičkom stilu, jedno-glasno ili dvoglasno, što se u potpunosti uklapa u standardni franjevački repertoar 18. stoljeća. Drugi važan izvor pohranjen u fojničkom samostanu jest kantual fra Pavla Alaupovića, nazvan Kantual C, iz 1832/33. godine. Posebnost ovog kantuala leži u činjenici da sadrži predgovor, što je rijetkost u rukopisnim crkvenim zbornim knjigama. Ovaj predgovor, koji se u cijelosti nalazi u prilogima na kraju knjige, donosi dragocjene podatke o samom rukopisu, ali i o njegovu autoru, o svrsi nastanka knjige, o sadržaju te djelomično i o franjevačkom repertoaru. Alaupovićev kantual sadrži tri dijela, a, kao što sam izrijekom navodi, sastoji se od dijelova preuzetih iz različitih crkvenih knjiga koje su mu u to vrijeme bile dostupne, pa je tako u trećem dijelu uvrstio i mise iz Kantuala A Vice Vicića. Treći kantual nepoznatog skriptora (pet različitih rukopisa), pohranjen u fojničkom samostanu, nazvan je Kantual B. Prvi dio kantuala donosi razne dijelove mise, a drugi Vicićeve *Pisme razlike*. Uz tekstove toga djela Kantual B sadrži i sedam notnih zapisa za Vicićeve tekstove.

Drugo središnje poglavlje o franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci donosi pronicljive podatke o čitanju imena Mate Banjalučanina te o izgubljenom priručniku o učenju gregorijanskog korala koji mu se pripisuje. U kantualu iz 1846. godine koji je sačuvan u toj zbirci, a koji je nazvan Kantual SM (Stjepana Marijanovića), autorica nalazi brojne podudarnosti s prije navedenim Kantualom C.

U kreševskom arhivu pohranjena su dva rukopisna kantuala koja su obrađena u ovom radu: Rukopisni kantual KM (Filan Majić) iz 1854. godine, koji je ispisao nekolicinom različitih rukopisa, te Rukopisni kantual KA (nepoznati autor/skriptor). Ovi kantuali sadrže razne misne dijelove, među kojima je autorica poseban značaj pridala napjevima *Credo Cingalinum*.

U ovom radu važnost se daje suvremenim komparativnim metodama u kojima se navedeni izvori iz bosanskih samostana uspoređuju s drugim misnim knjigama iz iste liturgijske tradicije. Stoga je šest obrađenih kantuala postavljeno u odnos sa sljedećim djelima: s Kneževićevim kantualima A i B iz Sinja, s pojedinim preslikama napjeva iz rukopisnih kantuala Filipa Vlahovića Kapušvarca, s rukopisnim kantualima iz Makarske s potpisom »Joseph Maria Cordans« iz 1744. godine, s rukopisnim kantualom iz 18. stoljeća, također iz Makarske, s napjevom *Credo Beatae Mariae Virginis* (nečitko) 3. u koralnom priručniku Aloysiusa Anderlinija iz crkve sv. Vlaha u Dubrovniku iz 1771. godine te s početkom dvoglasne mise *Missa Fratris Marii* iz Koralnog priručnika crkve sv. Vlaha u Dubrovniku iz 19. stoljeća. Usporedbom sadržaja i repertoara napjeva nepromjenjivih dijelova mise bosanskohercegovačkih liturgijskih glazbenih knjiga s ostalim izvorima autorica zaklju-

čuje da se u nekoliko misa iz različitih kantuala koristi isti motiv te da su franjevci preuzimanjem većih ili manjih dijelova određene cjeline kompilirali građu i u nju dodavali elemente vlastitog izvornog stvaralaštva. Sličnost napjeva *Credo Cingalinum* autorica uočava u pet srednjobosanskih kantuala (osim u kantualu SM iz Kraljeve Sutjeske).

Važnost ovog rada leži u interdisciplinarnom pristupu, a svakako i u komparativnoj analizi repertoara različitih izvora. Studija na više primjera potvrđuje umreženost i migracije franjevačkog liturgijskog repertoara, a nadalje autorica ističe da u prilog umrežavanju liturgijske glazbe na cjelovitom području Bosne Srebrene govore mnogi primjeri međusobne podudarnosti u kantualima i izvan današnje Bosne i Hercegovine. U ovoj su knjizi obrađeni srednjobosanski franjevački samostani, no s obzirom na to da su ti samostani činili dio iste provincije kao mnogi hrvatski franjevački samostani, ovaj je doprinos o franjevačkoj glazbi neobično važan zbog usporedbe repertoara s ostalim hrvatskim i europskim franjevačkim lokalitetima. Studija stavlja tradiciju napjeva *cantus fractus* bosanskih samostana u kontekst s istom dalmatinskom i europskom liturgijskom tradicijom te je smješta u kontekst onodobne suvremenosti. Prilozi istraživanjima franjevačkih izvora u znanstvenim radovima hrvatskih muzikologa zastupljeni su sporadično ili pak sukcesivno, a ova knjiga donosi dragocjene spoznaje koje će moći poslužiti i kao polazišna točka za buduća istraživanja, koja će možda ponuditi odgovore na otvorena pitanja što ih je na više mjesta apostrofirala autorica Mirna Marić. Ovo monografsko izdanje spada u malobrojne knjige u kojima autori na sveobuhvatan i sustavan način objedinjuju vlastita višegodišnja istraživanja te prvi put u javnost iznosi popis sadržaja svih šest kantuala, spoznaje o rukopisnim kantualima nastalim na području Bosne Srebrene kao rezultat lokalnog svećenstva te pregled repertoara liturgijske glazbe s posebnim naglaskom na specifičnosti repertoara bosanskih franjevaca.

Daniela PERKOVIĆ
Rijeka

Franjo Dugan: *Sabrana djela za orgulje / Complete Organ Works*, Zagreb: Cantus, 2019, LXI + 107 str., ISMN 979-0-801349-42-2;

Franjo Dugan: *Sabrana djela za orgulje / Complete Organ Works*, Croatia Records, 2018, 2CD 6084562, Pavao Mašić, orgulje

S punim se pravom još uvijek pozivamo na staru latinsku maksimu *scripta manent*, no i pojedina zabilježena svjedočanstva nerijetko znaju proći neopaženo, osobito kad ih zasjene smetnje poput pandemijom izazvanih poremećaja društvenih tijekova, komuniciranja i kontakata, čemu smo, uostalom, još uvijek svjedoci. Iskustvo nas uči i da se pritom (glazbeno)kulturni sadržaji, gotovo pa spontano, nalaze među prvima »na udaru«. Ipak, dvije publikacije koje će se u nastavku predstaviti ovim osvrtom, tri, odnosno dvije godine po njihovu objelodanjenju, imaju sav potencijal nadići zasjenjenje takvim uljudbenim destabilizacijama te biti prepoznate kao jedan od (provjerenih) modela u izdavaštvu/promociji glazbene baštine, napose, pak, kad je u pitanju aktualizacija domovinske glazbenopovijesne stvarnosti, ali i revitalizacija/popularizacija skladateljskih dometa vrijednih nam sunarodnjaka.

Hrvatski skladatelj, orguljaš te glazbeni pedagog, akustičar i pisac Franjo Dugan st. (Krapinica kraj Zlatara, 11. rujna 1874. – Zagreb, 12. prosinca 1948) poodavno je prepoznat (barem u glazbenokulturnim i crkvenim krugovima) kao jedna od markantnijih figura u domaćem glazbeničkom ambijentu prve polovice prošloga stoljeća, a od godine 1994. u Zagrebu djeluje i Društvo za promicanje orguljske glazbene umjetnosti pod njegovim imenom. Ipak, čini se da uspomene na zaslužnike poput njega valja trajno osvježavati, u najmanju ruku stoga što se iz Duganova iskustva, stavova i rezultata mnogo toga može ugraditi i u suvremene izazove – od didaktičko-pedagoških do onih reprezentativno-koncertnih.

Ne iznoseći ovdje etape i rezultate dugogodišnjega izvođačkog rada Franje Dugana (kao zborovođe/dirigenta te, osobito, kao liturgijskoga i koncertnoga[!] orguljaša), potom i njegova plodnoga pedagoškog djelovanja (brojni članci, kritike, rukopisi te nekoliko teorijskih djela i priručnika), kao i organizatorsko-reformatorskih zalaganja (sudjelovanje u časopisu *Sveta Cecilija*, rad u glazbenoj školi HGZ-a, u Državnom konzervatoriju za glazbu, odnosno na Muzičkoj akademiji), najbolji presjek majstorove skladateljske gramatike i pristupa orguljama – njegovu primarnom glazbalu – omogućuje nam upravo pogled u orguljska djela koja nam je ostavio u nasljeđe.

U tom smislu nakana nam je osvrnuti se na dva korelantna izdanja: dvostruki CD album¹ u izdanju diskografske kuće Croatia Records i dvojezično (hrvatsko-

¹ Izvršni i glazbeni producent: Pavao Mašić; snimanje, editiranje i mastering: Studio 45 – Božidar Pandurić i Alan Šnajder; asistenti: Hrvoje Trinki i Dubravko Čepulić-Polgar; tekst knjižice: Pavao Mašić, Hrvoje Beban i Anđelko Klobučar; fotografije: Mirko Cvjetko, Stanislav Vukovojac-Dugan; grafički dizajn: Luka Dundović; prijevod: Pavao Mašić i Margaret Casman-Vuko; urednik izdanja: Pavao Mašić; za izdavača: Želimir Babogredac. Izdanje je objavljeno uz potporu Ministarstva kulture Republike

englesko) kritičko notno izdanje cjelokupna Duganova orguljskog opusa,² u nakladi zagrebačkoga društva Cantus d.o.o. Osnovano početkom 2000. godine, dotično društvo uzelo je kao svoj osnovni cilj predstavljanje i promicanje hrvatske glazbene kulture na nacionalnoj i na međunarodnoj razini, što na poseban način svjedoči o njegovu diskografskom, notnom i knjižno-publicističkom nakladništvu. Upravo u svjetlu takvih nakana godine 2019. objavljena je zbirka sabranih Duganovih orguljskih radova – javnosti upućena prigodničarski, nekoliko mjeseci poslije obilježavanja sedamdesete obljetnice skladateljeve smrti u prosincu 2018. Te godine orguljaš i čembalist Pavao Mašić objavio je dvostruki CD-album naziva *Franjo Dugan. Sabrana djela za orgulje / Complete Organ Works*, snimivši cjelokupan Duganov opus na dvojim zagrebačkim važnim orguljama, glazbalima na kojima je muzicirao i sam Franjo Dugan: u zagrebačkoj katedrali te u crkvi Presvetoga Srca Isusova Dječakog sjemeništa na Šalati. Takvim međusobno nadopunjujućim projektom, bez sumnje dugotrajnim i pomno planiranim, a do samoga kraja i kvalitetno iznesenim, konačno je ostvaren reprezentativan diskografsko-notni diptih, koji zainteresiranima – zvukom, riječju/notnim zapisima i slikama – nudi najpotpuniji uvid u vizure Duganova orguljaštva/orguljskoga skladateljstva, ali i glazbeničke širine uopće.

Na prvom CD-u (ukupno trajanje: 36:24) zvukovno su pohranjene Četiri kadence (1-4), Preludij i fuga u F-duru (5), 24 verseta u svim dur i mol načinima (6-29), drugi zbir imena Četiri kadence (30-33) te Šest fugeta (34-39). Drugi CD (ukupno trajanje: 76:13) obuhvaća Veća djela za orgulje (1-11), Skladbe na crkvene napjeve (12-36), Skladbe iz zbirke tiskane 1944. (37-43) te Skladbe iz skladateljeve ostavštine (44-47). Izdanje je popraćeno i prikladnom te veoma sadržajnom (hrvatsko-engleskom) knjižicom, s prigodnim tekstovima o Franji Duganu, o njegovim (orguljskim) djelima i, općenito, o djelovanju. Osim autora albuma, orguljaša Pavla Mašića, pripadajuće napise potpisuju i Anđelko Klobučar (tekst je preuzet iz Hrvatskoga biografskog leksikona) te Hrvoje Beban. Izuzev Bebanova priloga o Duganu i Oratorijskom zboru sv. Marka u Zagrebu, tekstovi iz knjižice CD-a gotovo su identični (tj. ponešto su sažetiji) u odnosu na one u notnoj zbirci koja je uslijedila. Što se tiče samih izvedaba Pavla Mašića, jednog od najjemenitnijih glazbenih izvođača (napose među orguljašima) svoje generacije, one nam i ovom prilikom svjedoče tehnički i umjetnički čvrsto i jasno osmišljenu te nadasve uvjerljivu interpretaciju Duganovih orguljskih djela s mnoštvom istinski nadahnutih trenu-

Hrvatske. Album je snimljen na orguljama E. F. Walckera (iz 1855.) u zagrebačkoj katedrali te na onima A. Faullenda-Heferera (iz 1931.) u crkvi Presvetoga Srca Isusova Dječakog sjemeništa na Šalati.

² Urednica izdanja: Sanja Stojanović; redaktor: Pavao Mašić; notografija: Danijel Legin; prijevod izdanja: Ankica Žarnić; lektura: Mirna Murati; likovna oprema: Emil Šimik, Econik d. o. o.; tisak: New Flyer d. o. o.; naklada: 100 komada; broj izdanja: Can. 198-9422. Izdanje je objavljeno uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Gradskog ureda za kulturu Grada Zagreba.

taka, a činjenica da su djela snimljena na glazbalima iz Duganova okružja čitavu projektu osigurava dimenziju dodatne autentičnosti.

Govoreći nadalje o samoj zbirci, valja istaknuti da ona u odnosu na CD-album donosi gotovo iste skladbe (izostavljeno je pritom nekoliko radova temeljenih na crkvenim napjevima [preuzetih za potrebe snimanja CD-a iz *Hrvatskoga crkvenog kantuala* iz 1934.] te tri kraća sastavka, primarno namijenjena klaviru, no koja se mogu izvoditi i na orguljama). Sve one nastajale su gotovo za čitava Duganova života – točnije od 1892. do 1944. godine – dajući nam presjek djela od posve jednostavnih skladateljskih priloga (uvijek, međutim, pomno osmišljenih i tehnički dotjeranih) do nekoliko opsežnijih i kompleksnijih ostvarenja, a koja se s punim pravom mogu svrstati u orguljske antologije svojega vremena (cijenili su ih i neki Duganovi europski kolege-suvremenici, primjerice Max Springer, Geneviève de La Salle i Oskar Sigmund, autoriteti koji su mu zacijelo bili sposobni dati i objektivniji sud od onih u domovini). Iz cjeline njegova vrijednog opusa, načelno (i kod nas i u svijetu) nedovoljno poznata, vidi se dvojakost skladateljeva pristupa, dostupna u pojedinim prinosima samoukim (odnosno manje umješnim) orguljašima (u Duganovo vrijeme često su to bili pučki učitelji), a povremeno pridržana isključivo onim profesionalnim, napose koncertnim umjetnicima. U njemu se zrcali dvostruko svjedočanstvo »iz prve ruke« – Dugana kao orguljaša-skladatelja, koji teži stalnom osobnom rastu i razvoju, ali i ono koje je dokaz senzibiliteta predana pedagoga (učiteljska i profesorska karijera posvema su ga obilježile), bliska različitim uzrastima i sposobnostima onih (glazbenika) koji su na nj bili upućeni. Razumije se, dokaz je to i njegova dugotrajna sazrijevanja, kao i osluškivanja potreba/mogućnosti onovremene hrvatske glazbene (napose orguljske) sredine, pri čemu je – očito – dosljedno nastojao raditi na dijalektici idealnoga i praktičnoga, trajno vođen idealom što ga je i sam jednom izrekao: »U životu sam nastojao pribaviti što više znanja i vještina da ih mogu razdavati drugima.«

Prilagođeno po svemu praktičnoj sviračkoj uporabi, izdanje, osim pregledno ispisana notnoga teksta (1-88 str., uz Dodatak, 90-107 str.) donosi i vrijedan (reviđiran i proširen) tekst redaktora Pavla Mašića: osvrt na Duganov orguljski opus (presjek orguljskih djela, izvedbene karakteristike [osvrti na uporabu pedala, na artikulaciju, fraziranje i registraciju] te opis orgulja bliskih majstoru, na kojima je snimljen i album VI-XI str. [hrv.], XII-XVII str. [eng.]). Pridodane su (kao i u knjižici CD-a) i dotične orguljske dispozicije (XVIII-XIX str.), a najzad i detaljne, veoma korisne redaktorske bilješke/komparacije konzultiranih izvora (XX-XXXIX str. [hrv.], XL-LX str. [eng.]). Posljednja numerirana stranica (XLI) sadrži biografske podatke (tekst A. Klobučara).

Kako je već navedeno, ove skladbe plod su Duganovih gotovo pa cjeloživotnih skladateljskih nastojanja i po svemu sudeći iznadprosječnih glazbenoproduktivnih sposobnosti koje su se trajno razvijale – od mladenačkih dana do kasnih godina, a u zbirci su tako i (pretežno) raspoređene, shodno redoslijedu nastanka.

To su: Četiri kadence (1892), Preludij u F-duru (1893), 24 verseta u svim dur i mol načinima (1892–1898), Četiri kadence (1892–1898), Šest fugeta (1893–1898), Fuga u C-duru (1893), Fuga u c-molu (1893), Preludij u Es-duru (1894), Fantazija po pučkoj pjesmi »Pozdravljeno budi telo Jezušā« (1894), Toccata u g-molu (1894), Uvod i fuga u f-molu (1897), Preludij i fuga u G-duru (1901), Kromatska fuga u c-molu (1905), Preludij i fuga u H-duru (1905), Predigra i varijacije na adventsku pjesmu »Ptičice lijepo pjevaju« (1941), Božićna predigra na pjesmu »Kyrie eleison« (1942) te Sedam preludija (1944). Dodatak tvori sljedećih osam naslova: Dvoglasna fuga u c-molu, Preludij i fuga u Ces-duru, Andante u E-duru, Allegretto u H-duru, Sostenuto u dis-molu, Andante u f-molu, Fugeta u a-molu te Preludij u dorskom modusu.

Već prvi pogled otkriva nam količinu truda koji je trebalo uložiti u ovu zbirku (jednako kao i u snimanje samoga CD-a). Osobito to dolazi do izražaja kad se pojmi količina materijala što ih je valjalo konzultirati / međusobno usporediti kako bi se došlo do završne/reprezentativne verzije notnoga teksta (neke su dvostruke verzije pojedinih skladbi ili njihovih dijelova donesene u Dodatku) – podudarna u najvažnijim elementima s izvornikom (napose, pak, ako je bilo više izvora). Korekcija je provedena kod očitih grešaka, a pojedina odstupanja zabilježena su u detaljnu pregledu svake skladbe u Kritičkom aparatu (u kojemu su se navodila i alternativna čitanja različitih izvora). Izvori koji su pritom uzeti u obzir jesu rukopisne i tiskane muzikalije (glazbeni prilozi iz časopisa *Gusle* [1892], *Glazba* [1983], *Sveta Cecilija* [1941, 1942, 1970, 1973]; *Franjo Dugan: Tokata*, u obradi Svetislava Stančića za glasovir solo, u izdanju HGZ-a, 1935; *Kompozicije za orgulje*, 1925; *Skladbe za orgulje*, 1944; *Franjo Dugan/Orguljski opus*, 1998), odnosno skladateljeva ostavština, pohranjena u Hrvatskome državnom arhivu te u fondu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Konačan ishod, plod priprema realiziranih u više navrata, zbirka je koja po svemu svjedoči o potencijalu Dugana kao pristala orguljskoga skladatelja, napose onoga koji je hrvatsku orguljsku literaturu obogatio prvim prinosima tehnički istinski zahtjevnih radova, temeljenih pretežno na polifonijskim načelima konstruiranja, s (pseudo)baroknim ili romantičkim elementima, gdjekad i uz prizvuke domaće, bliske mu pučke crkvene melodike. Očito je da je i on na svoj način bio umješan sintetizator, poput svojega velikog uzora Johanna Sebastiana Bacha, ali jednako tako i sasvim trijezan praktičar – u najširem smislu riječi neumorni kulturni pregalac, koji je svoja (sa)znanja doista velikodušno razdavao drugima. Od svega toga možemo se obogatiti i mi danas jer se ova u cijelosti dragocjena zbirka može implementirati u rad »završenih« orguljaša, ali i onih koji su u procesu stjecanja svjedodžbe u srednjim glazbenim školama, odnosno diplome na visokim glazbenim učilištima. U tom smislu, osobito stoga što je izdanje dvojezično, šteta je što je objavljeno u svega sto primjeraka, pa bi mu širu dostupnost – do eventualnoga drugog izdanja – možda mogao osigurati prikladan elektronički format.

Najzad, Duganov skladateljski lik zadobio bi dodatno izoštrenje umjetničkih kontura i izdavanjem ostalih majstorovih glazbenih prinosa, razasutih u teže dostupnim edicijama, pa čak i rukopisima. Pribrojimo li tomu i njegove (svakako nam dostupnije) radove s područja akustike, poznavanja glazbala i slično, pred očima nam izrasta cjelina ličnosti Franje Dugana st., koji je uvijek jednako dojmljiv – bio on »nevidljiv« glazbenik-orguljaš u sjeni crkvenoga kora (blizak nam, istina, trajno kroz svoje notne zapise i snimke skladbi) ili literarno »opipljiviji« u glazbenoteorijskim napisima koji u znatnoj količini i danas mogu poslužiti kao relevantni izvori znanja. Kako bilo, dolikuje od nas da mu se nastavimo oduživati boljom javnom vidljivošću i adekvatnom promidžbom – i u domovini i u svijetu: Duganu kao uzdarje za sve što je učinio, a nama na neupitnu glazbeno kulturnu korist.

Mirko JANKOV

Split